

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 137. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651354950288/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

I.

EN NY EVANGELISK RIMSTOK bestaar af 72 to-linjede Strofer, en til hver af Aarets Evangelietexter. Palladius tilegner „alle Sognedegne udi Sjællands Stift“ det lille Skrift, for at de kan lære Børnene at opregne Rimene paa Fingrene, saa de kan fortælle deres Forældre forud, hvilken Evangelietext der skal læses „paa den næste Søndag“, men — tilføjer Palladius — heller burde det være Forældrene der lærte Børnene, end „at Ægget skal springe op og lære Hønen“. Og Biskop Peder fortæller nu om sin egen Barndom, da hans Fader Esbern Jensen, en Borger i Ribe, en Lægmand, der aldrig havde lært et Bogstav, skammede ham ud, fordi han, der var Pebling og gik i Skole, ikke kunde opregne alle Søndagevangeliene paa sine Fingre, som hans gamle Fader kunde.

Det lille Forord er ved sit jævne folkelige Sprog og den stærkt personlige Farve i udpræget Grad ejendommeligt for Visitatsbogens Forfatter; det er et af de Smaastykker i Palladius' Produktion, der hæver Visitatsbogens Oprindelighed over enhver Tvivl.

Selve Rimstokken er derimod af ringe Værd. De slette Vers, hvor f. Ex. *Sæd* danner Rim med *derved*, *fattig* med *ydmyseligt* osv., er ingen Pryd for deres Forfatter. Iøvrigt turde det være tvivlsomt, om Rimene skyldes Palladius, eller om hans Andel i dem ikke snarere er Udgi-
verens. I Forordet siger han nemlig, at han „lod denne ny Rimstok udgaa . . .“, efterdi at den gamle Rimstok om

Søndage og Helligdage er ikke nu saa længer i Brug som tilforn", hvilket efter Tidens Sprogbrug meget vel kan forstaas saaledes, at han paany lod den gamle Rimstok udgaa fra Pressen. At Palladius har haft et ældre Forlæg, derfor taler ogsaa den katolske Betegnelse af Søndagene, der ikke stemmer med den da gængse, som den f. Ex. findes i Palladius' omtrent samtidige Alterbog. I Alterbogen betegnes efter Tidens Skik Søndagene i Fasten som: *Den I. (II. III.) Søndag i faste, Medfast Søndag*, mens disse Søndage i Rimstokken betegnes ved de latinske Begyndelsesord til Introitus: *Invocabit* [Orig. *Inuocauit*], *Reminiscere, Oculi, Letare*; paa samme Maade betegnes Søndagene efter Paaske som: *Quasi modo geniti, Misericordia* [Orig. *Misericordias*] *Domini* osv., mens Alterbogen har de danske Betegnelser: *Den I. (II. osv.) Søndag efter Paaske*. Heller ikke Helligdagenes Rækkefølge stemmer med Alterbogens (se Noterne ndf. S. 158 f.); endelig maa det nævnes, at et Par af de anførte Evangelietexter afviger fra de almindelig brugelige, nemlig Texten paa Skærtorsdag og Paaske-dag samt paa 26. Søndag e. Trinitatis, hvor Rimstokken har *Matth. 26, Matth. 28* og *Joh. 6*, i Stedet for *Luc. 22, Marc. 16* og *Matth. 11*. Alt dette er vanskelig forklarligt, hvis Rimstokken er forfattet af Sjællands Biskop, hvorimod disse Forskelligheder fra den da almindelige Brug forstaas, hvis Palladius har indskrænket sig til at sende en gammel Rimstok i Trykken.

Ifølge Sagens Natur kan Forholdet kun oplyses med Sikkerhed, hvis den „gamle“ Rimstok findes; og desværre har al Eftersøgning været forgæves. At den „ny“ Rimstok ikke har været den eneste i Reformationsaarhundredet, er det derimod lykkedes at konstatere, idet der nyligt — af Bibliothekar Victor Madsen — er fremdraget et Fragment af en illustreret Rimstok, i et Tryk fra c. 1570¹. Til Sam-

¹ Dette Fragment findes i en højst kunstfærdig indrettet Andagtsbog fra Karen Brahes Bibliothek. I samme Bog findes ogsaa det eneste bevarede Exemplar af Palladius' Oversættelse af Luthers Haandbog

menligning med Palladius' Rimstok skal nogle Strofer anføres:

<p><i>Ny evang. Rimstok.</i> Nyt Aars dag Luc. ii. Jesus som er baade Gud oc Mand/ Paa ottende dag omskaaris hand.</p>	<p><i>Rimstokken 1570¹.</i> Paa nyt Aars dag Euangelium Luc. 2. Christus omskæris efter Mosis lou At hand oss fri vilde giøre: Haffue Jesv naffn i mund oc hu/ Til dyd lad det dig røre.</p>
<p>Skiertorsdag Matth. xxvi. Met brød oc vin sit Legem oc blod Skencte oss/ før hand sig pine lod.</p>	<p>Skiertorsdag Luc. 22. Jeg troer det sande Legem oc blod/ Vnder Brød oc Vin at være: Til min sidste spise/ O Herre god/ Vil ieg det stedse begere.</p>

Foruden Forskellen i Linjeantallet, som de anførte Vers viser, maa Forskellen i Helligdagens Ordning nævnes. Mens de Helligdage, der medtages i den ny evangeliske Rimstok, som Mariæ Renselsesdag (*Kyndermiss dag*), Mariæ Bebudelsesdag (*Annunciationis*) og Mariæ Besøgesdag (*Visitationis*), er anbragt paa deres kronologiske Plads, samles „hellige dager oc andre Fester“ i Rimstokken 1570 efter den almindelige Søndagsrække (hvori er indfattet Jule-, Paaske- og Pinsefesten). Men ikke blot i den ydre Ordning er der Forskel mellem de to bevarede Evangelie-Rim; der er en væsentlig Forskellighed i Rimstokkenes Tendens: Mens Palladius' er ganske brodløs og for saa vidt kunde stamme fra Tiden før Kirkekampen, selv om Skriftet demonstrativt kaldes evangelisk Rimstok, saa er Rimstokken 1570 stærkt protestantisk-farvet. Der er kraftig luthersk Statshævdelse i en Strophe som denne:

fra 1575. Beklageligvis havde jeg ikke selv set dette Exemplar, da jeg paa Grundlag af andres Beskrivelse omtalte det i I. Bind S. 61. Der er derfor indløbet nogle Fejl: Vielses- og Døbebogen er optaget i dette Tryk, og Bogen er forsynet med Træsnit.

¹ Da Titelbladet ikke findes, betegnes Fragmentet for Letheds Skyld i det følgende: Rimstokken 1570.

Herrer oc Førster hør machten til/
Som styre Land oc Rige.
Det Guds ords tienere ey sømme vil/
Hues Kald er langt wlige.

Og Forfatteren lægger ikke Skjul paa sin Mening i denne Strofe — Rimet til Alle Helgens Dag, hvormed Bogen ender —:

Vor Hellighed staar i Christi blod/
Som oss den dyre fortiente:
Udi Paffuens afflad/ tant/ drøme oc bud
Er Salighed ey at vente.

Denne Rimstok synes ikke at have vundet nogen videre Udbredelse; i hvert Fald har den ikke fortrængt Palladius' Rimstok, der optryktes i Salmebøgerne langt ned i Tiden og endnu i Mands Minde levede i Almuemund¹; af Rimstokken fra 1570 kendes derimod ingen senere Udgave eller Optryk.

II

En ny evangelisk Rimstok er bevaret i følgende Udgaver og Tryk:

1. Originaludgaven, trykt i København 1554. Fortalen er ikke dateret, men da Palladius sender Sognedegnene den „til Nyt aars gaffue“, maa Skriftet vel være udkommet ved Aarets Begyndelse.²

Trykket bestaar af 12 Blade, sign. A—B, med 20 Linjer paa Siden. Formatet er lille Oktav, som den facsimilerede Gengivelse af Titelbladet, ndf. S. 145, viser. Træsnittet paa Titelbladet forestiller Palmesøndag. Bogtrykkerens Navn er ikke meddelt, men Udstyret svarer som i de foran ud-

¹ Se *Vilh. Bang*, *Den danske Kirkes Historie i Kr. III.s Tid*, 1890, S. 110.

² Der er en Mulighed for, at et ældre Tryk kan være gaaet tabt. I *Rostgaards Katalog* (1726. S. 222. Nr. 257) nævnes nemlig en Udgave fra 1553, og Biskop *Harboe* bemærker i en Randnote i sit *Palladius-Haandskrift* (Ny kgl. Saml. 4° Nr. 2710. III), i hvilket han giver en kronologisk Oversigt over Palladius' Skrifter, at Rimstokken skal flyttes til 1553 „da er zuerst gedruckt ist“.

givne anonyme Tryk til samtidige navngivne Tryk af Hans Vingaard (se foran S. 16 med Henviisninger)¹.

Exemplar af Udgaven findes i d. kgl. Bibliothek.

2. Københavner-Tryk u. A. Dette Tryk, hvis Titellad omstaaende er gengivet, bestaar af 8 Blade. Hverken Bogtrykkerens Navn eller Trykaaret er meddelt. Trykket maa derfor dateres efter Sproget (Ortografien) og det typografiske Udstyr, og kan herefter tidfæstes til første Halvdel af 17. Aarh.

I mange Henseender adskiller denne Udgave sig fra Originaludgaven.

Den mest iøjnefaldende Forskel er, at de latinske Overskrifter er ombyttede med danske: *In Quinquag:* er erstattet med *Fastelavns Søndag*, *Inuocavit* med *Første Søndag i Faste*, *Ascensionis* med *Christi Himmelfarts Dag* osv. (se Noterne ndf. S. 158 f.).

Dernæst er Helligdagenses Rækkefølge bragt i nærmere Overensstemmelse med Alterbogen: 6. og 7. Søndag efter Hellig tre Kongers Dag er udeladt, og Rimene flyttet til 27. og 26. Søndag efter Trinitatis, hvorved man har faaet et Rimpar til den manglende 27. Søndag og faaet Rimet til Joh. 6 erstattet med et Rim til den almindelige Søndags Text: Matth. 11. Mariæ Bebudelsesdag og St. Hansdag, der i Originaludgaven følger efter 4. og 6. Søndag e. Trin., er i denne Udgave ombyttede, saa de følger efter 6. og 4. Søndag e. Trin. (I Alterbogen 1556 følger de efter 4. og 3. Søndag e. Trin.). To Helligdage med dertil hørende Rim er tilføiede, nemlig: S. Michels Dag efter 18. Søndag e. Trin. og Alle Helgens Dag efter 23. Søndag e. Trin. Rimene til disse Dage lyder:

(S. Michels Dag) Matth. 18.

O Jesu Christ lad os bevar'
Din' hellig' stercke Engle Skar'

¹ At Hans Vingaard virkelig har trykt dette og de øvrige anonyme Palladius-Tryk, er nylig paavist af *Lauritz Nielsen* (Nordisk tidskr. för bok- och bibliotheksväsen, 1916. S. 102 f.).

Titelblad til Københavner-Trykiet u. A.

(*Alle Helgens Dag*) *Matth. 5.*

Jesus er Vey til Salighed/
Oc ey vor egen Hellighed.

Foruden disse reale Ændringer er der foretaget en Del af rent sproglig Art. Det har aabenbart været den ukendte Bearbejders Hensigt at tilvejebringe en fastere Rhythme, hvilket han har gennemført ved en kraftig Apostrofering; saaledes forandres *faar* [ɔ: for] *de vise oc kloge* (ndf. S. 149 L. 23) til *for Visz' oc Klog'*, *Oc Pigen* (S. 156 L. 12) forandres til *Dend Pig'*, *Oc giffuer Ecteskab* (S. 149 L. 4) bliver *Giffu'r Ecteskab*, *Hør du Peder* (S. 148 L. 15) bliver *Hør du Pedr* osv. I nogle Tilfælde er Forkortelserne af rent grafisk Art, som naar *Du dræber Propheten* (S. 148 L. 12) ændres til *Du dræbr Prophetr.*

Af Overensstemmelser bør nævnes, at Udgaven har bevaret Henvisningerne til Matthæusevangeliet paa Skærtorsdag og Paaskedag, og at Trykfejlen *Matth. 24* for *Matth. 23* (se Textrettelse ndf. S. 157) er overført uændret. Palladius' Forord er gengivet uden Forandringer.

Exemplar af Udgaven findes paa d. kgl. Bibliothek.

Naar der er givet en saa udførlig Beskrivelse af denne Udgave, tilrods for at Ændringerne efter al Sandsynlighed er foretaget efter Palladius' Død, saa er det, fordi det var denne Udgave, der gik over i det 17. Aarhundredes Salmebøger under Palladius' Navn, mens ikke et eneste Genoptryk kendes af Originaludgaven.

Af Københavner-Trykket u. A. er følgende Udgaver og Optryk mig bekendt:

2 a. Et i det hele bogstavret Optryk af Rimstokken med Palladius' Fortale i den foran Bind II. 100 omtalte Bog af H. P. Resen: *Instructio Executionis Catecheticæ*. 1636. Rimstokken findes Bl. T. 3^r og har følgende Titel:

D. P. P. | Evangeliske Rijm- | stok! ofuer Søndages oc hel- | lige Dages Evangelier om Aaret! | for unge Folck oc

*Børn/ etc. Dem saa- | ledis/ ocsaa til brug oc nytte/ efter
det som for er rørt.*

2 b. Udgave af Rimstokken — uden Palladius' Fortale — og med tilføjede Rim til Epistlerne i 2. Del af R. Svendsen-Odense's Haandbog 1643. Overskriften (Bl. X 4^v) lyder:

*D. P. P. | Euangeliske Rjmstock/ of- | ver Søndages oc
hellige Dages Euangelier om Aaret: Sampt lige saa- | dan
en ofver Epistlerne/ nu nyligen | tillagt.*

Rimene er delt i to Parter med Overskrift *Første Part* og *Anden Part* svarende til Vinter- og Sommerhalvaaret.

Som Exempel paa Rimstokkens udvidede Form anfører jeg det første Rim:

Første Advents Søndag.

Euang. Matth. 21.

Christus ind til Jerusalem reed/
Oss all' til Trøst oc Salighed.

Epist. Rom. 13.

Dis nærmer vor Gienløsning er/
Dis meer' skull' vi Gudfryctig vær'.

Exemplar af Haandbogen findes paa d. kgl. Bibliothek.

2 c. Optryk — uden Fortalen — i en Del Udgaver af Cassubens Salmebog, saaledes i Udg. 1661 S. 627, 1666 S. 686, 1677 S. 712 o. fl. Overskriften (Udg. 1661) er:

*Doct. Petri Palladii Euangeliske | Rjmstock/ ofver Søn-
dages oc hellige Da- | ges Euangelier/ om Aaret/ for unge
Folck | oc Børn/ &c dem saaledis til | brug oc nytte.*

I disse Udgaver er Trykfejlen *Matth. 24* rettet.

Til Trods for at En ny evangelisk Rimstok findes i Salmebøgerne langt ned i Tiden, er den dog ikke nogen Repræsentant for dansk Salmedigtning, og til Andagtssang — i Kirken eller i Hjemmet — har den næppe nogensinde været brugt.¹

¹ Det synes noget urimeligt, at Rimstokken er optaget i Brandt og Helwigs Anthologi (I. 55 f.), da den ligesaa lidt kan henregnes til „egenlig Kirkesang“ som til „aandelig Folkesang“.
